

4. Kvintilian, M.F. (1834). *Ritoricheskie nastavleniya [Rhetorical instructions]*. (A. Nikolsky, Trans). Sankt-Peterburg: tipografiya Imperatorskoy Rossiyskoy Akademii. Retrieved from <http://ancientrome.ru/antlittr> (Last accessed: 15.07.2019) [in Russian].
5. Komenskiy, Ya.A. (1939). *Velikaya Didaktika [Great Didactics]*. Moskva: Gosudarstvennoe Uchebno-pedagogicheskoe izdatelstvo Narkomprosa RSFSR [in Russian].
6. Kotliarov, P.M. (2017). Humanist i reformator: osvritni, relihiini to sotsialno-politychni praktyky Filipa Melankhtona [Humanist and Reformer: Educational, Religious, and Socio-Political Practices of Philip Melanchthon]. *Doctor's thesis*. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
7. Lomonosov, M.V. (1840). *Kratkoe rukovodstvo k krasnorechiyu [A quick guide to eloquence]*. Sankt-Peterburg: Tip. Imperatorskoy Rossiyskoy Akademii [in Russian].
8. Matsko, L.I., Matsko, O.M. (2006). *Rytoryka [Rhetoric]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
9. Sahach H. M. (2000). *Rytoryka [Rhetoric]*. Kyiv [in Ukrainian].
10. Perelman, Ch., Olbrechts-Tyteca L. (1971). *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation* / (John Wilkinson and Purcell Weaver Center for the Study of Democratic Institutions, Trans.). London: University of Notre Dame Press Notre Dame [in English].

УДК: 316.614-056.37

Світлана Горбенко

кандидат психологічних наук, доцент

ORCID ID: 0000-0003-1276-7105

ДНУ “Інститут модернізації змісту освіти”, Україна

stemosvita@gmail.com

РОЛЬОВА ПОВЕДІНКА У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ СОЦІАЛІЗАЦІЄЮ ОСОБИСТОСТІ

Стаття містить результати теоретико-методичних засад дослідження проблеми рольової поведінки у зв'язку із соціалізацією особистості. Вивчення й становлення адекватної рольової поведінки молоді, засвоєння й виконання соціальних ролей, впровадження ефективних психолого-педагогічних засобів формування рольової поведінки у студентської молоді сприятиме досягненню головної мети діяльності вищого закладу освіти, а саме – максимальному розвитку у студентів адаптаційних можливостей.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що рольова поведінка – це практичне виконання соціальних ролей, реальні вчинки людей, опосередковані вимогами і очікуванням оточуючих, особистісними властивостями людини, її уявленнями про оточуючих людей і про саму себе. Важливим є врахування її зв'язку з такими поняттями: соціальна роль, статус особистості, структура рольової поведінки.

Під поняттям “соціальна роль” розуміють відповідний прийнятим нормам спосіб поведінки людини залежно від її статусу чи позиції в суспільстві, в системі міжособистісних відносин. Роль, як поведінкова характеристика людини, відображає динамічний аспект соціального статусу індивіда, а засвоєння ролей є умовою його соціалізації (зокрема соціальної адаптації) та особистісного зростання. Поняттям “статус” визначається місце індивіда в системі міжособистісних відносин у групі чи суспільстві, його права, обов'язки і привілеї. Водночас, він також є показником визнання групою чи суспільством значущості людини.

Ключові слова: соціалізація, студентська молодь, рольова поведінка, соціальна роль, статус особистості, показники рольової поведінки.

Горбенко Светлана. Ролевое поведение в связи с социализацией личности

Статья содержит результаты теоретико-методических основ исследования проблемы ролевого поведения в связи с социализацией личности. Изучение и становление адекватного ролевого поведения молодежи, усвоения и выполнения социальных ролей, внедрение эффективных психолого-педагогических средств формирования ролевого поведения у студенческой молодежи будет содействовать достижению главной цели деятельности высшего учебного заведения, а именно – максимальному развитию у студентов адаптационных возможностей.

Анализ психолого-педагогической литературы свидетельствует о том, что ролевое поведение – это практическое выполнение социальных ролей, реальные поступки людей, опосредованные требованиями и ожиданием окружающих, личностными свойствами человека, его

представлениями об окружающих людях и о самом себе. Важно учитывать связь ролевого поведения с такими понятиями: социальная роль, статус личности, структура ролевого поведения.

Под понятием “социальная роль” понимают соответствующий принятым нормам способ поведения человека в зависимости от его статуса или позиции в обществе, в системе межличностных отношений. Роль, как поведенческая характеристика человека, отражает динамический аспект социального статуса индивида, а усвоение ролей является условием его социализации (в частности социальной адаптации) и личностного роста. Понятием “статус” определяется место индивида в системе межличностных отношений в группе или обществе, его права, обязанности и привилегии. В то же время, он также является показателем признания группой или обществом значимости человека.

Ключевые слова: социализация, студенческая молодежь, ролевое поведение, социальная роль, статус личности, показатели ролевого поведения.

Постановка проблеми. Сучасні соціальні зміни в Україні та світі висувають вимоги до молодих людей, які мають бути здатними до продуктивного співробітництва, продукування неординарних ідей, готові до прийняття рішень і несення відповідальності за себе та свою діяльність. Відповідно, однією з найактуальніших для психолого-педагогічної науки і практики є проблема ефективної соціалізації молоді. Соціалізація – це процес формування особистості в певних соціальних умовах, процес засвоєння людиною соціального досвіду, в ході якого вона перетворює соціальний досвід у свої цінності і орієнтації та вибірково вводить у свою систему поведінки ті норми і шаблони поведінки, які прийняті в суспільстві або групі [2]. Вивченню цієї багатопланової проблеми присвячені дослідження Г. М. Андрєєвої, Е. Аронсона, О. Ф. Бондаренка, Р. Ейкєрта, А. І. Ковалевої, А. Б. Коваленко, М. Н. Корнева, В. Г. Криська, Д. Майєрса, В. В. Москаленко, Л. Е. Орбан-Лембрик, А. Л. Реан, Л. Д. Столяренко, Т. Уїлсона, О. П. Хохліної і багатьох ін.

З поняттям соціалізації тісно пов'язане поняття соціальної адаптації. Соціальна адаптація – це пристосування індивіда до умов і вимог соціального середовища, це узгодження самооцінки із реальністю соціального середовища [10]. У процесі соціальної адаптації людина засвоює моральні норми і цінності найближчого оточення, традиції і звичаї колективу або контактної групи. За визначенням В. В. Москаленко, соціальна адаптація – це прийняття норм і правил поведінки, характерних даній контактній групі внаслідок ідентифікації з нею, пристосування близького оточення і підкорення його своїй владі, взаємодія та взаємовплив на основі відповідальності [8].

Метою статті є висвітлення теоретико-методичних засад дослідження проблеми соціалізації студентської молоді в аспекті реалізації її рольової поведінки. Пошук можливих шляхів розв'язання зазначеної проблеми вказує на актуальність питань засвоєння соціальних ролей та становлення адекватної рольової поведінки.

Знайти ефективні психолого-педагогічні засоби формування рольової поведінки у студентської молоді – означає сприяти досягненню головної мети діяльності вищого закладу освіти, а саме – максимальному розвитку у студентів адаптаційних можливостей, їх обізнаності, практичної підготовки до основних сфер життєдіяльності [9]. Це передбачає визначення сутності рольової поведінки і соціальних ролей, її показників та компонентів.

Виклад основного матеріалу. Дослідженням рольової поведінки особистості в соціумі займалися вчені в галузі загальної, соціальної, юридичної психології, а саме: Б. Г. Ананьєв, Г. М. Андрєєва, Е. Аронсон, Е. Берн, П. П. Горностай, Е. Гоффман, А. Б. Коваленко, І. С. Кон, М. Н. Корнев, В. Г. Крисько, Д. Майєрс, Дж. Мід, В. В. Москаленко, А. Н. Налчадспсян, Л. Е. Орбан-Лембрик, Б. Д. Паригін, П. Я. Пригунов, Л. Д. Столяренко, Т. Шибутані, К. Юнг, В. А. Ядов та ін.

Поняття “рольова поведінка”, яке було запропоноване Дж. Мідом на початку ХХ століття, посідає центральне місце в концепціях вивчення особистості представників різних наукових шкіл і напрямів. Особистість досліджується й описується вченими за допомогою засвоєних і прийнятих (інтерналізованих) або вимушено виконуваних цією особистістю соціальних функцій і зразків поведінки – ролей, що впливають з її соціального статусу або соціальної групи. За Дж. Мідом, рольова поведінка особистості – це прийняття (на себе) ролей, прогноз реакцій інших людей на виконання своїх ролей і конструювання майбутньої лінії поведінки [1].

Кожна людина має той чи інший репертуар життєвих (соціальних та професійних) ролей, що реалізуються нею у суспільстві. Зміна епох, як і зміна культурних декорацій, змушує особистість змінювати рольові маски, щоб зберегти відповідність ситуації і тим нормативним, символічним вимогам, які ставляться до людини, персони соціального театру. К. Юнг теж розглядав рольову

поведінку як одну з характеристик особистості. Роль, на його думку, це індивідуальна маска, яка насправді продиктована колективною психікою [1].

О. О. Налчадпсян розробив концепцію рольової поведінки, згідно з якою остання – це поведінка особистості в групі, що зумовлена її статусом і тією роллю, яку вона виконує відповідно до цього статусу [11]. І. Кон вважав, що подібна поведінка – зовнішня, штучна і нічого спільного з справжнім світоглядом особистості не має. Він визначає роль як зображення, за яким ховається індивід [5]. Рольова поведінка, за В. О. Ядовим, – це засвоєння і прийняття суб'єктом соціальних функцій і зразків поведінки, зумовлених соціальним статусом у суспільстві або соціальною групою [11].

Для правильного розуміння й оцінки рольової поведінки особистості, як зауважує Л. Е. Орбан-Лембрик [9], варто враховувати як властивості особистості, котра має певний соціальний статус чи позицію і роль у групі, так і склад, характер діяльності, рівень організації групи та групові процеси. На підставі аналізу відповідних досліджень психологів П. Я. Пригунов [11] дав своє бачення рольової поведінки: це сукупність взаємозалежних дій, вчинків і висловлювань, які здійснюються до реалізації певних функцій суб'єктом і вимагають його перевтілення в ході взаємодії з іншими людьми; рольова поведінка суб'єкта узгоджується з його уявленням про відтворення необхідних поведінкових стереотипів і може бути прийнята самостійно або під тиском зовнішніх обставин.

Отже, на нашу думку, найбільш слушним є таке визначення: рольова поведінка – це практичне виконання соціальних ролей, реальні вчинки людей, опосередковані вимогами і очікуванням оточуючих, особистісними властивостями людини, її уявленнями про оточуючих людей і про саму себе. Виходячи з неоднозначного трактування терміна “рольова поведінка”, важливим є врахування його зв'язку з такими поняттями: соціальна роль, статус особистості, структура рольової поведінки. Розглянемо визначення цих понять у психолого-педагогічній літературі.

Визначенню суті поняття соціальної ролі сприяли дослідження Г. М. Андрєєвої, П. П. Горностая, А. Б. Коваленко, І. С. Кона, М. Н. Корнева, В. Г. Криська, І. О. Мартинюка, Л. Е. Орбан-Лембрик, Б. Д. Паригіна, П. Я. Пригунова, А. Л. Свенцицького, Л. Д. Столяренко та ін. Так, Г. М. Андрєєва визначила соціальну роль, як соціальну функцію, нерозривну єдність певного виду діяльності і відповідного способу поведінки, заданого суспільством, до того ж, виконання ролі зумовлено тим місцем, яке індивід займає у системі суспільних відносин [1]. Вивчаючи праці зарубіжних психологів, вона визначила такі аспекти цього поняття:

- 1) роль – це існуюча в суспільстві система очікувань відносно поведінки індивідів, які мають певний статус і стосунки з іншими індивідами;
- 2) роль – це система специфічних очікувань індивіда по відношенню до себе, тобто уявлення моделі своєї поведінки у міжособистісному спілкуванні;
- 3) роль – це відкрите спостереження за поведінкою індивіда, який займає певне становище у взаємодії з іншими людьми [1].

Більш повно суть соціальної ролі розкривають А. Б. Коваленко і М. Н. Корнев при розгляді її складових, якими є зразок ролі, модель ролі, рольова поведінка [6]. Засвоєння ролей передбачає опанування зазначеними компонентами у наведеній послідовності.

Відзначається, що у зразку ролі сконцентровані очікування і вимоги оточуючих людей щодо поведінки особистості. Це як стандарт, або шаблон, якого дитина має дотримуватися спочатку шляхом наслідування, потім – свідомого засвоєння. У процесі соціалізації ще в ранньому дитинстві закладається механізм прийняття ролі, який поступово перетворюється на норму поведінки. Зразок ролі пов'язаний із статусом особистості і виступає об'єктивною потребою моделі рольової поведінки [6].

Модель ролі – це виконання людиною ролі через призму суб'єктивного ставлення до неї, зумовленого життєвим досвідом і знаннями, це внутрішній регулятор поведінки. У моделі втілено не лише знання рольових вимог і очікувань, а й ставлення до них. “Саме позиція особистості, її ціннісні орієнтації, установки, психічний настрій визначають глибину розуміння і прийняття ролі, співвідношення різних ролей у структурі особистості” [6, с. 263].

Роль може не відповідати уявленню людини про себе, і тоді виникає внутрішньоособистісний конфлікт. Якщо роль перевищує можливості особистості, то з'являється невпевненість у собі, перевтома; якщо роль є нижчою можливостей “Я”, то індивід має декілька шляхів розв'язання конфлікту: об'єктивна зміна стосунків, відмова від ролі, тобто конфлікт не розв'язується, а усувається зі сфери свідомості. Звідси може виникати неадекватна поведінка, звинувачення себе. За особистісним ставленням індивіда до ролі І. О. Мартинюк виділяє два різновиди емоційного компонента рольової поведінки: повне злиття ролі з особистістю (ототожнення) і не менш повне

відчуження ролі. Без мудрого ставлення до життя, як до театру, крах особистості, у якої за будь-яких обставин забрали роль, може бути фатальним [11].

Таким чином, М. Н. Корнєв і А. Б. Коваленко вважають, що розуміння ролі як поведінки, необхідної для виконання відповідної соціальної функції, характеризує роль, перш за все, в соціально-психологічному плані. Соціальна роль – це практична реалізація статусу чи позиції особистості в міжособистісному спілкуванні. Особистість є і об'єктом, і суб'єктом активності під час виконання ролей саме на соціально-психічному рівні. А рольова поведінка визначається як реалізація зразка і моделі ролі.

Отже, виходячи з аналізу літературних джерел, під поняттям “соціальна роль” розуміють відповідний прийнятим нормам спосіб поведінки людини залежно від її статусу чи позиції в суспільстві, в системі міжособистісних відносин. Роль, як поведінкова характеристика людини, відображає динамічний аспект соціального статусу індивіда, а засвоєння ролей є умовою його соціалізації (зокрема, соціальної адаптації) та особистісного зростання [6].

Поняттям “статус” визначається місце індивіда в системі міжособистісних відносин у групі чи суспільстві, його права, обов'язки і привілеї [7]. З дня народження людина формується залежно від статусу сім'ї в конкретному суспільстві, від її економічних, політичних, правових позицій, освіченості тощо. Стан зниження матеріального і культурного рівня сім'ї обов'язково відображається на умовах формування особистості, стереотипів і механізмів її рольової поведінки. З початком самостійної діяльності будується власний статус людини. Під впливом обставин життя і історичного часу власний статус людини може все більше віддалятися від статусу сім'ї, змінюючи уклад життя, але зберігаючи при цьому найбільш цінні традиції. Тобто статус особистості об'єктивно визначає місце особистості в соціальній структурі.

Водночас, у зв'язку з тим, що статус визначає права особистості, її обов'язки і привілеї, він також є показником визнання групою чи суспільством значущості людини. В ньому виявляють себе групові норми й цінності (офіційний статус), а також і ставлення до особистості членів групи, ступінь їх поваги, авторитетність людини (неофіційний статус). Між офіційним і неофіційним статусами існує тісний взаємозв'язок: авторитетна особистість має більше шансів зайняти вищий ранг. До того ж, адекватне і щире виконання ролей залежно від різних соціальних зв'язків обов'язково підвищує офіційний статус індивідів [6; 7; 9].

Найважливішими соціальними ролями, виконання яких значною мірою позначається на соціалізації студента, є конвенційні ролі, пов'язані з його офіційним статусом у групі. Конвенційні ролі – це стандартизовані ролі, які передбачають певний шаблон поведінки в конкретній груповій ситуації. Основна роль студента в цьому сенсі – роль студента.

Виконання конвенційних ролей тісно пов'язане і з виконанням особистістю міжособистісних (чи неформальних) ролей, зумовлених її неофіційним (або неформальним) статусом. Тобто, позиція людини, що є внутрішнім регулятором поведінки, залежить від тих взаємостосунків, які існують у групі, від симпатій і антипатій між студентами. До міжособистісних ролей належать такі, як “лідер” (найбільш привабливий член для групи), “зірка” (популярний), “відкинтий” (має вузьке коло спілкування), “ізолюваний (характеризується відсутністю спілкування, пасивністю), “знехтуваний (з ним не хочуть спілкуватися) [4].

Одним із показників вивчення рольової поведінки нами розглядався характер прийняття людиною конвенційної ролі. Так, виконання ролей, як зауважує В. Г. Крисько, може бути ритуальним, особистісно прийнятим і нульовим [7].

О. П. Єлісеєв, Б. Басс, розглядаючи особливості виконання різним чином зорієнтованих ролей, відмічають наступне. Для особистості, яка виконує ролі, орієнтовані на себе, група виступає як “театр” чи засіб задоволення власних потреб, а члени групи є одночасно акторами і глядачами, перед якими ця людина може показувати свої особисті труднощі чи завойовувати повагу і статус, бути агресивною чи владною. Владні особистості часто не реагують на потреби оточуючих, вони інтроспективні і займаються лише собою. За відсутності належного навчання і виховання відзначається неадекватне спілкування з людьми, патологічна боязливість, байдужість до оцінювання своїх вчинків [4].

Виконання особистістю ролей, орієнтованих на підтримку стосунків у групі, відображає ту інтенсивність, з якою вона намагається підтримувати щирі стосунки. Ці стосунки можуть бути і нещирими, що зумовлюється поверхневим ставленням як до справи, так і до друзів [4].

Виконання особистістю ролей, орієнтованих на вирішення завдання, відображає ту інтенсивність, з якою вона його розв'язує, і те, якою мірою зацікавлена здійснювати свою роботу

якогомога краще. Така особистість, незалежно від своїх інтересів, буде доброзичливо і щиро спілкуватися з групою, якщо це підвищить продуктивність групи [4].

Отже, виконання студентами конвенційних ролей може мати різну спрямованість:

- 1) на розв'язання завдань, поставлених перед групою;
- 2) на підтримку та налагодження стосунків у групі;
- 3) на себе.

Саме виконання конвенційних ролей за різною спрямованістю (на розв'язання завдань, на групу, на себе) розглядалось нами, як ще один показник вивчення рольової поведінки відповідно до офіційного статусу студента в групі.

Як свідчить аналіз психологічного змісту структурних компонентів соціальної ролі (зразок ролі, модель ролі, рольова поведінка), вони певною мірою відповідають компонентам діяльності (змістовий, операційний, мотиваційний) [12]. У зв'язку з цим, нами використовувався такий параметр вивчення рольової поведінки, як сформованість її компонентів. Були визначені такі компоненти сформованості рольової поведінки:

- 1) змістовий – знання про норми поведінки, які визначаються роллю;
- 2) емоційно-мотиваційний – ставлення до цих норм виконання;
- 3) власне поведінковий – виконання правил рольової поведінки.

При визначенні змісту та рівнів означених компонентів ми спиралися на розробки, представлені у працях О. П. Хохліної [12], які були адаптовані та конкретизовані нами щодо суті предмета нашого дослідження.

Отже, вивчення цих компонентів здійснювалось за такими показниками:

- змістовий – повнота, адекватність, усвідомленість знань про норми поведінки, які визначаються роллю;
- емоційно-мотиваційний – позитивне чи негативне ставлення до виконання ролі, його стійкість та дієвість;
- власне поведінковий – адекватність, стійкість та самостійність виконання правил рольової поведінки відповідно до еталону [12].

Висновки. Отже, при вивченні особливостей виконання рольової поведінки студентської молоді ми послуговувались такими показниками:

- 1) успішність виконання конвенційних ролей відповідно до еталону;
- 2) характер прийняття ролей (ритуальний, особистісно прийнятий, нульовий);
- 3) спрямованість рольової поведінки (зорієнтована на розв'язання завдання, на підтримку стосунків у групі, на себе);
- 4) рівень сформованості структурних компонентів рольової поведінки (змістовий, емоційно-мотиваційний, власне поведінковий).

В свою чергу, роль можна оцінювати в соціальній, соціально-психологічній і психологічній системах. Роль у соціальному сенсі – це об'єктивний результат і суспільна значущість діяльності суб'єкта, особистості. Роль у психологічному сенсі – це відповідність якостей індивіда виконанню ролі. Роль в соціально-психологічному сенсі – це глибина розуміння, прийняття і відповідальність у виконанні ролі, це співвідношення різних ролей, їх конфліктність, це співвідношення індивідуальної ролі з груповими нормами і цінностями тощо. Таким чином, проблема засвоєння ролей та рольової поведінки у сенсі соціалізації людини стосується проблеми міжособистісних стосунків у малій групі. П. П. Горностай зазначає, що роль – “це той місточок, що поєднує групу і індивідуальність, особисте і суспільне, це засіб і механізм включення особистості в групу” [3, с. 104].

Відповідно, рольова поведінка особистості значною мірою залежить від того, як вона сама оцінює, зіставляє зі своїм “Я” роль, від її волі, бажань, мотивів, здібностей, інтересів. Водночас на особливостях рольової поведінки позначаються й особистісні властивості індивідів, тобто роль стає особистісною характеристикою індивіда за умови, коли вона прийнята особистістю, коли людина відчуває рольову ідентичність: статеvu, групову, професійну, мовну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева Г. М. Социальная психология: учебное пособие. Москва: МГУ, 1980. 414 с.
2. Бондаренко О. Ф. Основы психологии: навчальний посібник. Київ: Освіта України, 2009. 328 с.
3. Горностай П. П. Психологічні ролі у структурі особистості. *Наукові студії із соціальної та політичної психології* / за ред. С. Д. Максименка, М. М. Слюсаревського та ін. Київ: Агрпромовидав України, 1999. Вип. 2(5). С. 104–111.
4. Елисеєв О. П. Практикум по психологии личности. С.Петербург: СПб, 2001. 560 с.

5. Кон И. С. Социологическая психология. Москва: МПСИ; Воронеж: МОДЭК, 1999. С. 73–75.
6. Корнев М. Н., Коваленко А. Б. Соціальна психологія: навчальний посібник. Київ: Освіта, 1995. 304 с.
7. Крысько В. Г. Социальная психология: учебное пособие. С.Петербург: СПб, 2003. 296 с.
8. Москаленко В. В. Соціальна психологія: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 624 с.
9. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2003. 448 с.
10. Психологія особистості: словник-довідник / за ред. П. П. Горностай, Т. М. Титаренко. Київ: Рута, 2001. 320 с.
11. Прыгунов П. Я. Психологическое обеспечение специальных операций: Ролевое поведение: учебное пособие. Киев: Европейский университет, 2000. 303 с.
12. Хохліна О. П. Методологічні й теоретичні основи психології: навчальний посібник. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2014. 232 с.

Gorbenko Svetlana. Role behavior in connection with socialization of personality

The article contains the results of a theoretical and methodological study of the role behavior in connection with personality socialization. The study and establishment of adequate role-playing behavior of young people, the assimilation and fulfillment of social roles, the introduction of effective psychological and pedagogical tools for the formation of role-playing behavior among student youth - all this means contributing to the achievement of the main goal of the higher education institution, namely, the maximum development of students' adaptive capabilities.

An analysis of the psychological and pedagogical literature indicates that role-based behavior is the practical fulfillment of social roles, the real actions of people, mediated by the requirements and expectations of others, the personality traits of a person, his ideas about people around him and about himself. It is important to take into account its relations with such concepts: social role, personality status, structure of role behavior.

A “social role” is a way of a person’s behavior in accordance with accepted standards, depending on his status or position in society, in the system of interpersonal relations. A role, as a behavioral characteristic of a person, reflects the dynamic aspect of an individual’s social status, and understanding of roles is a condition for his socialization (in particular, social adaptation) and personal growth. The concept of “status” defines the individual’s place in the system of interpersonal relations in a group or society, his rights, duties and privileges. At the same time, it is also an indicator of recognition by a group or society of the significance of a person.

Studying the essence of the problem posed and finding possible ways to solve it in terms of promoting effective socialization of student youth helped to clarify indicators of role-based behavior: the success of conventional roles in accordance with the standard; the nature of the roles adoption (ritual, personally accepted, zero), orientation of role behavior (oriented toward solving a problem, supporting relationships in a group, toward oneself), the level of formation of role behavior structural components (meaningful, emotionally motivational, behavioral proper).

Accordingly, the role-based behavior of a person largely depends on how he or she evaluates, compares with his / her “I” the role, on his / her will, desires, motives, abilities, interests. At the same time, the peculiarities of role behavior affect the personal properties of individuals, that means that the role becomes a personal characteristic of the individual, provided that it is accepted by the individual, when a person feels a role identity types as follows: gender, group, professional, linguistic.

Keywords: socialization, student youth, role behavior, social role, personality status, indexes of role conduct.

REFERENCES

1. Andreeva, H.M. (1980). *Sotsyalnaia psikhologhiya [Social psychology]*. Moskva: MHU [in Russian].
2. Bondarenko, O.F. (2009). *Osnovy psikhologii [Fundamentals of psychology]*. Kyiv: Osbita Ukrainy [in Ukrainian].
3. Hornostai, P.P. (1999). *Psikhologichni roli u strukturi osobystosti. [Psychological roles in the structure of individuals]. Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psikhologii – Scientific Studios on Social and Political Psychology, 2 (5), 104–111 [in Ukrainian].*

4. Elyseev, O.P. (2001). *Praktykum po psykholohyy lychnosti [Workshop on Personal Psychology]*. Sankt Peterburh: SPb [in Russian].
5. Kon, Y.S. (1999). *Sotsyolohycheskaia psykholohyia [Sociological psychology]*. Moskva: MPSY; Voronezh: MODeK [in Russian].
6. Kornev, M.N., Kovalenko, A. B. (1995) *Sotsialna psykholohiia [Social psychology]*. Kyiv: Osvita [in Ukrainian].
7. Krysko, V.H. (2003). *Sotsyalnaia psykholohyia [Social psychology]*. Sankt Peterburh: SPB [in Russian].
8. Moskalenko, V.V. (2005). *Sotsialna psykholohiia [Social psychology]*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
9. Orban-Lembryk, L.E. (2003). *Sotsialna psykholohiia [Social psychology]*. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
10. Hornostai, P.P., Tytarenko, T.M. (Ed.). (2001). *Psykholohiia osobystosti: slovnyk-dovidnyk [Psychology of the individual: vocabulary]*. Kyiv: Ruta [in Ukrainian].
11. Pryhunov, P. I. (2000). *Psykholohycheskoe obespechenye spetsyalnykh operatsyi: rolevoe povedenye [Psychological support of special operations: Role behaviour]*. Kyiv: Evropeisk. unyversytet [in Ukrainian].
12. Khokhlina, O.P. (2014). *Metodolohichni i teoretychni osnovy psykholohii [Methodological theoretical basics of psychology]*. Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].

УДК 378.125:371.13

Олександра Дубасенюк

доктор педагогічних наук, професор

ORCID ID: 0000-0002-9447-4527

професор кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

dubasenyuk@ukr.net

ТЕНДЕНЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ, РЕАЛІЗОВАНІ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЬСЬКИХ КАДРІВ ЖИТОМИРСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА (ДО 100-РІЧЧЯ ЗАСНУВАННЯ)

У статті у контексті глобалізаційних та євроінтеграційних процесів обґрунтовано загальні та специфічні тенденції педагогічної освіти в Україні, які простежено у досвіді Житомирського державного університету імені Івана Франка. До загальних тенденцій віднесено: тенденція до систематизації педагогічних знань, що відображено у розробці теоретико-методологічних засад розвитку педагогічної освіти в Україні; концептуалізації набутих професійно-педагогічних знань; тенденції до стандартизації та неперервної освіти. Загальні тенденції відображено у дослідженнях науковців університету. Серед них тенденції до систематизації і синтезування педагогічних знань, диференціації педагогічної підготовки майбутніх учителів з різними категоріями обдарованих учнів, педагогізації магістерської підготовки майбутніх фахівців, до інноваційної діяльності, ціложиттєвого навчання, поєднання методичної та предметної підготовки майбутніх учителів у напрямку розвивального навчання; тенденція до міжнародної наукової співпраці. На основі виявлених тенденцій у сфері педагогічної освіти прогнозовано потребу у висококваліфікованих педагогах, подальше підвищення їх соціального статусу та професійної компетентності

Ключові слова: тенденції, тенденції педагогічної освіти, Житомирський державний університет імені Івана Франка, концептуальні моделі дослідження.

Дубасенюк Олександра. Тенденции педагогического образования в Украине, реализованные в подготовке учительских кадров Житомирского государственного университета имени Ивана Франка (к 100-летию основания)

В статье в контексте глобализационных и интеграционных процессов обоснованы общие и специфические тенденции педагогического образования в Украине, которые прослежены в опыте Житомирского государственного университета имени Ивана Франка. К общим тенденциям отнесены: тенденция к систематизации педагогических знаний, что отражено в разработке теоретико-методологических основ развития педагогического образования в Украине; концептуализации приобретенных профессионально-педагогических знаний; тенденции к